

Περίληψη - Summary

Μαρία-Ευγενία Κουρούσια: «Τα πρωτογράμματα του κώδικα των Ομιλιών του Γρηγορίου Ναζιανζηνού Sinai. gr. 339. Συμβολή στη μελέτη των εικονογραφημένων χειρογράφων του 12ου αιώνα».

Ο κώδικας Sinai. gr. 339 αποτελείται από 439 φύλλα περγαμηνής διαστάσεων 32,3x25,4 εκατοστά και περιλαμβάνει δεκαέξι από τις σαράντα πέντε εκφωνηθείσες ομιλίες του Γρηγορίου Ναζιανζηνού (4ος αι.). Πρόκειται για έναν κώδικα λειτουργικής έκδοσης, όπως έχει χαρακτηριστεί η συγκεκριμένη κατηγορία κωδίκων που περιλάμβανε ένα σταθερό μοτίβο δεκαέξι ομιλιών, οι οποίες αναγιγνώσκονταν κατά τη διάρκεια της θείας Λειτουργίας σε καθορισμένες ημέρες του εκκλησιαστικού έτους ανάλογα με την εορτή της ημέρας ή/και την ευαγγελική περικοπή.

Ο ίδιος ο κώδικας μας παρέχει αρκετές πληροφορίες μέσω των κωδικογραφικών σημειωμάτων του, που βρίσκονται στην αρχή και στο τέλος, για τον δωρητή, τον παραλήπτη και την πορεία του. Αναφέρεται ότι δωρίστηκε από τον ηγούμενο της μονής Παντοκράτορος στην Κωνσταντινούπολη, Ιωσήφ, στη μονή της Θεοτόκου Παντάνασσας στο νησί της Αγίας Γλυκερίας που βρίσκεται βορειοανατολικά στη Θάλασσα του Μαρμαρά. Δεν γνωρίζουμε για πόσο χρονικό διάστημα το χειρόγραφο παρέμεινε στη μονή της Παντάνασσας, τα σημερινά ερείπια της οποίας, καθώς και η σφραγίδα των μοναχών της πιστοποιούν την ύπαρξή της πέραν των ιστορικών μαρτυριών που έχουμε στη διάθεσή μας, ωστόσο την 1η Ιουλίου του έτους 1550 ο κώδικας μεταφέρθηκε από τον μοναχό Γερμανό, οικονόμο του σιναΐτικου μετοχίου στην Κρήτη, στη μονή της Αγίας Αικατερίνης του όρους Σινά.

Ο κώδικας, που φέρει νεότερη στάχωση των αρχών του 16ου αι., διατηρεί σε πολύ καλή κατάσταση την εικονογράφησή του, η οποία αποτελείται από μία ολοσέλιδη εισαγωγική προμετωπίδα με το πορτραίτο του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου, δώδεκα επίτιτλες παραστάσεις στην έναρξη κάθε ομιλίας (ελλείπουν τέσσερις καθότι τα φύλλα αυτά αντικαταστάθηκαν μεταγενέστερα χωρίς να εικονογραφηθούν), διακόσια είκοσι πέντε ζωόμορφα και εικονιστικά πρωτογράμματα και εννέα μικρογραφίες περιθωρίου.

Το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στα πολυάριθμα πρωτογράμματα, τα οποία καταλογογραφούνται αλφαβητικά και διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες ανάλογα με το θέμα που παριστάνουν, σε ζωόμορφα και εικονιστικά, τα οποία με τη σειρά τους χωρίζονται με βάση το περιεχόμενό τους σε κοσμικής και θρησκευτικής προέλευσης.

Έπειτα από την εικονογραφική ανάλυση των ζωόμορφων και των εικονιστικών πρωτογραμμμάτων επιχειρείται ο εντοπισμός και η ανασύσταση του περιβάλλοντος που αποτέλεσαν για τον ζωγράφο του χειρογράφου πιθανές πηγές έμπνευσης για τις δικές του δημιουργίες. Αποδεικνύεται όπως είναι φυσικό, ότι χειρόγραφα της ίδιας περιόδου δεν αποτελούν το μοναδικό πεδίο άντλησης τύπων και σχημάτων, αλλά η δυνατότητα του καλλιτέχνη να έρχεται σε επαφή με άλλες μορφές τέχνης που βρίσκονται στο απόγειό τους το 12ο αιώνα στην Κωνσταντινούπολη, όπως τη μνημειακή ζωγραφική, τη γλυπτική, την κεραμική και τη μεταλλοτεχνία, καθώς και η παρατήρηση του καθημερινού βίου ενός βυζαντινού, του προσέφεραν ένα ευρύ φάσμα επιλογής διαφορετικών θεμάτων, τα οποία κατάφερε να εντάξει στην εργασία του.

Maria-Evgenia Kourousia: “The initial letters of the codex of the Homilies of Gregory of Nazianzus Sinai. gr. 339. Contribution to the study of the 12th century illustrated manuscripts.”

The codex Sinai. gr. 339 consists of 439 parchment folios measuring 32,3x25,4 cm each and includes sixteen of the forty-five homilies of Gregory of Nazianzus (4th c.). It is a *liturgical* edition codex, as this particular category of codices has been characterized, which included a fixed formula of sixteen homilies that were being read during the Divine Liturgy on certain days of the ecclesiastical year depending on the feast or/and the passage of the Gospel.

The codex itself provides a lot of information through its codicological notes, which are found at the beginning and at the end of the manuscript, about the donor, the recipient and its course. It is mentioned that it was given as a gift from the abbot of the imperial monastery of Pantocrator in Constantinople, Joseph, to the monastery of the Holy Theotokos Pantanassa on the island of Hagia Glykeria which is located northeast at the Sea of Marmara. We do not know for how long the manuscript was at the monastery of Pantanassa, whose current ruins and the seal of its monks attest to its existence beyond the available historical evidence, however at the 1st of July 1550 the codex was transferred from the monk Germanos, who was oekonomos of the metochion of Sinai in Crete, to the Holy monastery of St. Catherine of Mount Sinai.

The codex, which has the newer binding of the early 16th c., preserves its illustration in a very good condition· it is consisted of a full-page frontispiece with the

portrait of saint Gregory the Theologian, twelve headpieces at the beginning of each homily (four missing because these folios were replaced subsequently without being illustrated), two hundred and twenty-five zoomorphic and figurative initial letters and nine marginal miniatures.

We focus on the numerous initial letters, which are listed alphabetically and divided into two major categories depending on their subject, zoomorphic and figurative, which in turn are distinguished on the basis of their content in secular and religious origin.

After the iconographical analysis of the zoomorphic and the figurative initial letters, is attempted the identification and the reconstruction of the environment that was a potential source of inspiration for the painter of the manuscript. It is proved, of course, that manuscripts of the same period are not the only source of forms and shapes, but the artist's ability to come into contact with other forms of art which were at their peak in the 12th c. in Constantinople, such as monumental painting, sculpture, ceramics and metalwork, as well as the observation of the daily life of a Byzantine, offered him a wide range of choice among different subjects, which he managed to incorporate in his work.